

Dr. sc. Marijana Nikolić

Dr. sc. Indira Šabić

FRAZEMI KAO KREATIVNO SREDSTVO U MUZICI**Sažetak**

Rad prezentira raznovrsnost i bogatstvo izrazito raširene prakse muziciranja, kao nematerijalne kulturne baštine i sastavnoga dijela čovjekova života, još od najstarijih perioda ljudske historije. Svaki primjer vokalne ili vokalno-instrumentalne muzike predstavlja jedinstven spoj muzike i riječi sa određenom porukom koja djeluje na čovjekova raspoloženja i razmišljanja, bilo da se radi o duhovnoj muzici (litarije, ilahije, kaside), folklornoj / etnopopu (sedalinke, pjesme sazlija i guslara), ili o modernim žanrovima (pop, rok, folk, hip-hop / rep, trep). U tekstovima navedenih muzičkih žanrova, posebnu ulogu imaju frazemi kao specifični oblici jezičke kreativnosti, koji se mogu javiti u temeljnom obliku ili u frazema modifikacijama i varijantama. Frazeologiziranje u muzičkim tekstovima se definira kao atraktivan izraz tradicionalnoga muzičkog i kulturnog mišljenja i ispoljavanja. Svaka pojavnost frazema u zadanoj diskursu, ima ulogu postizanja određenoga efekta, a u ovome radu isti se nastoje utvrditi. Cilj rada je ispitati kakvo značenje i ulogu frazemi, njihove modifikacije i varijante, imaju u muzičkim tekstovima, odnosno koliko se u određenom kontekstu i s kojim ciljem pojavljuju, i koliko varira relativno stabilna frazeološka konstrukcija. S tim u vezi, ovaj rad predstavlja dijalogiziranje s (etno)muzikologijom, frazeologijom i psihologijom, jer se stihovima učinkovito prodire do kognitivno-afektivnih sistema slušatelja.

Ključne riječi: frazemi, frazeologija, frazemska jedinica, frazeološki leksikon, vokalna i vokalno-instrumentalna muzika, etnomuzika, rock, pop, hip-hop/rap, trap

Uvod

Zvuk je od iskona dio čovjekova iskustva: negativnoga, u strahu ozvučja grmljavine, ili opuštajućega, u užitku slušanja cvrkuta price, žumora vode i sl. Zatim je čovjek počeo proizvoditi specifično organizirane zvukove uz pomoć predmeta, i tako oblikovao instrumentalnu muziku, kojoj je pridružio sopstveni, artikulirani glas i vokalno ostvareni tekst. Tako je nastala vokalno-instrumentalna muzika, kao oblik kulturne komunikacije i sveprisutni kulturni proizvod. Iako od rane historije uživa izuzetan značaj, muzika je kao predmet istraživanja prilično zanemarena. Kong (1995) tvrdi da je razlog tome općenito zanemarivanje popularne kulture kao materijala za proučavanje, zbog njezine navodne trivijalnosti i kratkotrajnosti, te inferiornosti prema tzv. elitnoj kulturi. (usp. Cvitanović 2009: 320) Međutim, instrumentarij, teme i tekstualnost preko kojih se realizira muzika određenoga društva, od naročitoga su ličnog ili društvenog značenja, jer nijedan muzički, vokalni ili vokalno-instrumentalni produkt se ne percipira kao izolirani artefakt, već predstavlja supostojanje različitih, direktnih ili indirektnih utjecaja, i to umjetničkih, kulturnih i društvenih. Na taj način muzika postaje valjan izvor umjetničkih, kulturnih, socijalnih, psiholoških, lingvističkih, etnoloških i drugih informacija. U ovome radu, vokalnim tekstovima se prilazi iz perspektive lingvistike, tačnije frazeologije, u nastojanju da se utvrdi u kojoj mjeri su frazemi, kao živa narodna riječ i autohtona etnička obilježja, našli prostora u muzici kao sveprisutnome kulturnom proizvodu. Dekodiranje uloge i značenja frazema u ovome

kontekstu, dat će odgovor na jedno od više pitanja: kakav je zapravo jezik ovih pjesama? Istraživanje je ograničeno na analizu tekstova iz Bosne i Hercegovine, međutim, zbog slobodnog tržišta, jezičke razumljivosti koja ne poznaje nacionalne granice, identične sistematizacije muzike, te iz razloga što ponekad nije moguće biti precizan u definiranju prostornoga porijekla pjesama, njihovih autora ili izvođača, u ovome istraživanju su uključeni i primjeri sa širega prostora bivše Jugoslavije. Jednaka tome je frazemska fleksibilnost jer i frazemi sami jednostavno prelaze mnoge granice, lako se internacionaliziraju čak i kada su izrazito nacionalno, geografski, religijski i sl. markirani.

Frazemska odrednica

U lingvistici je još uvijek otvoreno pitanje u vezi sa inventarom frazeoloških jedinica i njihovom interakcijom, o određenju suštine i kasifikacije frazeoloških izraza, pa i o njihovome terminološkom rješenju. Neki autori u frazeološki leksikon – frazikon, pored frazema ubrajaju poslovice (tzv. poslovični frazemi usp. Tanović 2000: 73), izraze i zakletve (Menac 1978: 221), citate (tzv. općeeuropski frazem usp. Turk 1994: 41), binomijale, trinomijale, slogane (Glaeser 1989: 128). Ovakvom frazeološkom fakturom frazeološka jedinica se definira nadređenim pojmom – hiperonimom, dok frazem postaje hiponim, ekvivalent engleskoga termina idiom, odnosno frazeološka jedinica u (naj)užem smislu. Prethodnome inventaru bliskoznačni su i: kletve, zakletve, zdravice, blagoslovi, grdnje, psovke, itd. Sve te kratke, narodne, govorne tvorevine (najrazuđeniji rod usmenoga narodnog stvaralaštva), sa kojima se od davnina, a svakodnevno živi, jer se lako pamte, jednako lako prenose i jer su dovitljive (govorniku, u odabranim trenucima, „odnekud“, spontano „dolaze“), čekaju dodatna tumačenja i klasificiranja.

Frazemska funkcionalnost

Frazemi su pogodni za aluzije, metaforizaciju, asocijacije, slikovitost, emocionalnost i sl., jer nisu ograničeni jednim leksemom, nego vezane riječi koje su ustaljene, fiksirane od ranije, te s izmjenjenim značenjem barem jedne od tih riječi u ustaljenoj vezi. Ustvari su kao i sam jezik, razvijaju se kao jezik i njegov su neraskidiv dio. Frazemi jednostavnije prelaze mnoge granice (nacija, religija, teritorija...) nego što to mogu leksemi. Oni niti separiraju, niti unificiraju bosanski jezik, jednostavno su dobrodošli u svakoj komunikaciji (usp. Kasumović, Nikolić 2018: 17): u narodnom izrazu, književnosti, filozofiji, vokalnoj muzici, itd.

Frazeologija i muzika

Od davnina muzika je sastavni dio ljudskoga života. Smatra se najstarijom umjetnošću iz razloga što je sastavni dio ljudskoga života i ljudskih aktivnosti. Pomoću nje čovjek izražava svoje misli, osjeća i stavove. Iz razloga što muzika prati čovjeka u njegovu razvoju i sama se razvija također je dio frazeološkoga fonda pojedinoga jezika. Ekscerpirajući građu za ovaj rad, utvrđena je prisutnost frazema u svim muzičkim žanrovima: duhovnoj muzici (litarije, ilahije, kaside), folklornoj muzici ili etnopopu (sedalinke, pjesme sazlija i guslara), i u modernim žanrovima (pop, rok, folk, hip-hop / rep, trep). Pri tome, potvrđeni su sljedeći frazemski oblici:

1. ustaljena frazemska konstrukcija, npr. *Boli me uvo za sve* / ja imam svoje sne (Lepa Brena 1990. *Boli me uvo za sve*)

2. frazemka varijanta, npr. *Ma boli me neka stvar* (Maya Berović 2018. Neka stvar); frazemska varijanta se ostvaruje kao dvojnist, inačica, oblički zamijenjeni leksem u konstrukciji istog frazema (*boli me uho / neka stvar*). Potreba za frazemskom varijantom rezultat je potrebe za određenom izražajnom markiranošću. Često frazemsku varijantu inicira ranije profilisana frazemska veza.
3. frazemski antonim, npr. *Baška ti, baška sve / što su oči gledale po svijetu* (Dino Merlin 2000. Baška ti), *Mi smo plus i minus / mi smo voda i vatra / mi smo kamen i Sizif* (Jala Brat, Buba Corelli 2016. Klinka). Frazemski antonim nastaje, konstruira se i funkcionira kao leksemski antonim. Jednoj osobitosti, tvrdnji i sl., suprotstavlja se druga sasvim suprotne semantike. Leksemski ekvivalenti ukazuju da je i frazemski antonim u suštini frazemske veze zasnovan na semantičkim suprotnostima.
4. frazemska polusloženica, npr. *Otom-potom* ja plovim izgubljenom flotom (Frenkie 2005. Hajmo ih rušit). Frazemska polusloženica rezultat je ekonomizacije jezičkih izražajnih sredstava. Ne upotrebljava se razvijena konstrukcija frazema, nego se svi članovi svode samo na nužne i neophodne radi zadržavanja značenja koje se kao ustaljena forma uvijek reproducira u istom obliku. Ovakve frazeme često markira rimovanost i kratka konstrukcija. (usp. Kasumović, Nikolić 2018: 10)
5. frazemski neologizam, npr. *moj burazer živi / od starog pravila / il' si bos, il' si hadžija* (Zabranjeno pušenje 1987. Bos ili hadžija); *ko preživi dvan'est godina / u KP domu Zenica / taj je pravi hadžija* (Zabranjeno pušenje 1984. Zenica blues); imenica *hadžija* bilježi semantičko proširenje i označava 1. glavnu osobu u okruženju 2. prvaka u nečemu 3. dobrog čovjeka. "Kako su ovu tituli dobijale osobe koje su obavile hadž, ranije po pravilu osobe iz plemićkih redova, u svijesti ljudi ona se povezala s bogatstvom, kao nužnim pratiocem. Stoga je i sada osnovno značenje u vezi s bogatstvom. No, bogatstvo je neizbježno pratila i određena pozicija u društvu, što ima veze sa značenjem *glavna osoba u nekome okruženju*, koje je novo. Iz osnovnoga značenja, osobe koja je obavila hadž i time iskazala svoju posvećenost duhovnome, trebala bi se podrazumijevati i spremnost na pomoć drugim ljudima, što je osnov za izvođenje novoga značenja *dobar čovjek*." (Šehović 2009: 138)
6. poslovični frazem, npr.: *Kažu / neće nikad prestat' glave da nam pune / sve dok je ovaca neće falit' vune* (Dubioza kolektiv 2013. Kažu); Pripisavši im transponirano, asocijativno-konotativno značenje, Tanović (2000: 73) je poslovične frazeme svrstao u frazeologiju u užem smislu.
7. *općeeuropski* frazem, npr.: *Biti il' ne biti, nekog ću prebiti* (Čolić 2003. Biti il' ne biti); *Ovakvi frazemi je nazivaju i općeeuropskim ili internacionalnim, i oni su često* krilatice iz djela poznatih autora odnosno izrazi njihovih književnih likova, npr. *to be or not to be* – biti ili ne biti, *ili something is rotten in the state of Denmark* – nešto je trulo u državi Danskoj (William Shakespeare, *Hamlet*). U ovu skupinu ubraja se i frazemi na području ekonomije i politike npr. *odljev mozgova*: *Kažu / da je Bosna samo država za rođaka / i da smo na vrhu liste po odlivu mozaka* (Dubioza kolektiv 2013. Kažu)
8. poredbeni frazem, npr.: *marka mi ko tepsija* (Dubioza kolektiv 2010. Kokuz), *ja u stečaju k'o Bosna* (Edo Maajka 2006. Bomba); Poredbeni frazem se ostvaruje shemom A je B, gdje se lijeva strana smatra markiranom (usp. Matešić 1978)

9. frazemski binomijal, npr. e dušo moja / nisam ja od kova, / kakvoga bi htjela ti, / mene neće lova / *uzmi ili ostavi* (Amel Ćurić 2013. *Uzmi ili ostavi*); Razlikovno obilježje između svih ostalih frazema i binoma jest sintaktička jednakovrijednost glavnih sastavnica binoma koje su dodatno obilježene uglavnom veznicima i / ili. Često su preuzimani prevođenjem iz engleskoga jezika, npr. *hit or miss, up and down, take or leave*)
10. frazemski trinomijal, npr. *lud, zbunjen, normalan* (Šukalo, Šaran, Kurt, 2007. *Lud, zbunjen, normalan*)

Definirane su sljedeće funkcije frazeoloških izraza u muzičkim tekstovima:

1. frazemska koncizna forma, definirala se poželjnom u strukturi muzičkih tekstova (relativno ograničenje broja stihova i strofa), odnosno frazemi u takvome kontekstu postaju prečice u razmišljanju i sporazumijevanju
2. frazemska *pars pro toto* forma, definirala se idealnom u opisivanju misaono-emocionalnih sadržaja, pojačavajući ekspresivnost, slikovitost i sugestivnost teksta, i kreirajući stilske efekte (empatija, ironija, humor i sl.)
3. frazemi pružaju poantni i iskustveni karakter tekstu
4. frazemska estetska vrijednost doprinosi tekstu
5. frazemi ostvaruju sponu s narodnim jezikom i time doprinose faksiji teksta
6. zbog sveprisutnosti u jezičkoj praksi, frazemi ubrzavaju proizvodnju i razumijevanje, podstiču brže pamćenje teksta, te se definiraju kao mnemonički alati u muzičkim tekstovima

Frazeologiziranje u duhovnoj muzici

Muzika je trajna čovjekova pratiteljica u svim oblicima života i rada, tako i u njegovom duhovnom izričaju, imajući veliku ulogu u životu zajednice. U muzikološkoj i liturgijskoj literaturi nakon Drugoga vatikanskog koncila razlikuje se: sveta glazba, duhovna glazba, liturgijska glazba. Riječ je o izrazima koji su na prvi pogled vrlo slični, ali sadrže međusobno vrlo različita značenja, iako se često miješaju i koriste u jednoznačnom smislu. Njihovo opisivanje i detaljno analiziranje prekoračilo bi granice ovoga rada, pa ćemo dati osnovne naznake njihovog razlikovanja. »Sveta glazba« — »musica sacra« je crkvena liturgijska glazba kojoj se pridodaju obilježja kojima se razlikuje od profane. S druge strane, duhovna glazba nije liturgijska i obuhvata sve skladbe — također i izvorna remek-djela povijesti glazbe — koje ipak nisu zamišljene za liturgijsku službu, poput svetih skazanja, pohvala, duhovnih madrigala i kantata, oratorija itd., a također i sve pjesme i religiozni napjevi modernih kantautora (čija je uporaba u posljednje vrijeme pogrešno ušla u liturgijsko slavlje!). (usp. Koprek 2008: 127–137) U pravoslavlju duhovna muzika nije ista u svim crkvama. Ona je bila pod utjecajem nacionalnih elemenata, što je dovelo do međusobnih preliptanja duhovne i narodne muzike, s tim što je teško precizno utvrditi do koje su mjere narodne melodije ulazile u bogoslužje i obrnuto. Danas, u nekima od pravoslavnih crkava postoje nacionalni napjevi, u nekima je glavno vizantijsko pojanje, dok se u crkvama pojedinih zemalja može čuti i jedno i drugo.

Tekstovi duhovnih pjesama usko su vezani za sakralne tekstove koji su bitan dio religijske kulture više od hiljadu godina, utjecali su na jezik svojih vjernika, pa je očekivano da se i u njima pojave frazemi čije će sastavnice sadržavati termine iz sakralnoga stila, jer je religija usko povezana s ljudskom svakodnevnicom i iskustvom.

tekst	frazem i značenje
U ruku njegovu ja svoju predajem (Bog je moj spasitelj, liturg.)	> (pre)dati ruku – prepustiti se, imati povjerenje u koga, slijediti koga
Do smrti vječne on mi dušu izbavlja (Bog je moj spasitelj, liturg.)	> izbavljati / spasiti dušu – iskupiti se, osloboditi se grijeha
Bog je razbio moj strah (Bog je moj spasitelj, liturg.)	> razbiti strah – ne plašiti se, biti rasterećen od strahova i bojazni
Kraljice svete krunice budi nam spas (Kraljice sveta krunice, liturg.)	> biti spas – biti sigurnost, izbavljenje od čega
Ti dao si nam čvrstu riječ (neliturg.), Daj nam svima duha svog, H. Werry - fra P.I.Mikić	> dati riječ – dati kome obećanje, čvrstu vjeru
Isuse mileni, Bože moj Srce ti dajem da sam tvoj (Djetešce nam se rodilo, božićna pjesma, neliturg.)	> dati srce – zavoljeti koga
Jer triju kralja stazicu valja slijediti, slijediti. (Nebo daj oku, neliturg.)	> slijediti stazu – pratiti koga, biti poklonik čega

Analogno muziciranju u kršćanstvu, u islamu su postale ilahije i kaside, dvije orijentalno-islamske forme nastale u 13. stoljeću koje su u svojim tekstovima obuhvatale teme od ljubavi prema Bogu, duhovnog života, od historijskih tema, ljubavi. Pisane su na arapskom, turskom, perzijskom i bosanskom jeziku. Poetski jezik natopljen je značenjima i asocijativnim sklopovima pa se konačno značenje nikada ne može u potpunosti odrediti. Iako su ilahije i kaside dvije različite forme pristupa svijetu, jasno razgraničene temama i strukturom, naziv ilahija ustalio se u bošnjačkoj tradiciji kao zajednički nazivnik za obje forme. Nažalost, nakon posljednje agresije na Bosnu i Hercegovinu, ilahijom su se počele nazivati i neke druge forme, poput popularnih pjesama, tehnohitova i komercijalnih tekstova o ničemu. Tako se ilahijom naziva sve ono što ilahija nije i ne može biti. (Ridžal 2017)

tekst	frazem i značenje
A ja idem pravim putem / Nada mi je u namazu (Radost mi je u namazu)	> ići pravim putem – raditi ispravno, na pravi način
Kad bih Zemzem vode pio / teret s duše ja bih skino (Da da vidim Bejtullah)	> skinuti teret s duše – riješiti se problema, rasteretiti se, olakšati
Sad pod noge baci sve / okove što odvođe (Pozivam te insane)	> baciti pod noge – dominirati, izdići se iznad svega
Kad pružimo tebi ruke izbavi nas teške muke (Ja Resulallah)	> izbaviti muke – osloboditi se problema, patnje, boli
Koji će slabe dići na noge, i spasit ropstva narode mnoge (S dunjaluka ić' počesmo)	> dići na noge – ohrabriti, ojačati, obodriti
Ti si mehlem za rane / Ahmede Muhammede (Ahmede Muhammede)	> biti mehlem za rane – biti nešto lijepo, ugodno, spas, pomoć
Gospodaru on zove / držimo se te riječi (Muhammed je kruna svega stvorenoga)	> držati se riječi – držati se obećanog, dogovorenog

Frazeologiziranje u tradicionalnoj muzici

Bosna i Hercegovina ima jaku i raznoliku tradicionalnu muzičku scenu, koja od davne historije obuhvata širok dijapazon: od pjevanja na poljima ili druženjima, do profesionalnoga muziciranja. Za Scholesa (1977), tradicionalna je muzika seoske, a ne gradske sredine. Zbog činjenice da je do XX st. stanovništvo na selu u pravilu bilo nepismeno, tradicionalna muzika se prenosila usmenom predajom. Kako je tradicionalna muzika stoljećima evoluirala procesom usmene predaje, ovaj muzički žanr izdiferencirao se na nekolicinu njih, pa dok je samo vokalno izvođenje pod ugrozom, muzičari su okupljeni uglavnom oko: 1. izvorne muzike, 2. etnopopa i sevdalinke, i 3. folk muzike. Tokom cijele godine postoje natjecanja i mali festivali na kojima se muzičari okupljaju. Danas, u Bosni i Hercegovini, tradicionalna muzika se njeguje i izvodi u okviru kulturno-umjetničkoga amaterizma koji je vrlo živ i prisutan te ima veliku ulogu u očuvanju tradicije kroz brojna kulturno-umjetnička društva i smotre folklor.

Epsko pjevanje

Izvorno pjevanje u Bosni i Hercegovini je postalo izraz subkulture i bori se da pronade svoje mjesto u modernom urbaniziranom svijetu, ne odričući se izvornoga obilježja – zvuka tradicionalnih instrumenata koji evocira osjećaj specifičnih mjesta. Odašiljači takve simbolike su npr. *banjo* u slučaju Sjedinjenih Američkih Država, *gajde* u slučaju Škotske, ili saz, šargija i gusle za prostore bivše Jugoslavije. I dok je ranije, uz pratnju saza ili šargije, bošnjačka izvorna pjesma izvođena i uz gusle, kao i srpska i hrvatska (što ih je instrumentalno činilo sličnima, dok su sadržaji i junaci bili različiti), pjevana je epska poezija, dok se danas izraz udaljio od prvobitne tematike. Ipak, zadržana je značajka umetanja narodnih fraza. Tako Alen Kalajdžija (2011: 233–239) u epu *Ženidba Smailagića Meha*, nalazi čak 95 frazema, od njih npr.:

tekst	frazem i značenje
Hajde, Tale, ne bid' adžamija	> (ne) biti (luda) adžamija – (ne) biti neznalica, (ne) biti naivan
Car je na njih okrenuo glavu	> (ne) okrenuti glavu na koga – (ne) obratiti pažnju na koga
De smo svaki kurban za sultana	> biti kurban za koga – biti žrtva za koga
oči obećijo, / Baš k'o tele u šarena vrata	> obećiti oči k'o tele u šarena vrata – ne vidjeti nešto nikad prije i stoga odavati izuzetnu začuđenost; biti neznalica
Je li bolje muški poginuti, nego ženski živeti bez obraza	> živjeti bez obraza – nemati časti, dostojanstva, iskrenost

Sevdalinka

Za sevdalinu je najvjerovatnije da je potekla iz ranije opisanoga načina muziciranja, u izvedbi uz saz ili uz tepsiju, bez instrumentalne pratnje. „Kako je sevdalinka zvučala i kako se interpretirala u XVIII ili XIX stoljeću to ne znamo. Ono to je najbliže toj *izvornoj* sevdalinci jeste sevdalinka u izvedbi sazlija... Već je austrougarskom okupacijom Bosne i Hercegovine došlo do promjena u interpretaciji sevdalinke. Harmonika koja je počela služiti kao pratnja sevdalinkama, izmijenila je način interpretacije... Međutim, najveće promjene nakon toga došle su iza Drugog svjetskog rata, osnivanjem Radio Sarajeva, te tamburaškog i narodnog orkestra... Znatan medijski prostor koji se poklanjao sevdalinci, te novi aranžmani za orkestar, utjecali su

na to da sevdalinka tri decenije iza Drugog svjetskog rata postane izuzetno popularan tradicijski oblik.“ (Muhović 2011: 85)

U sevdalinkama su zastupljeni svi strukturni tipovi frazema: a) poredbene frazeme: /biti/ na glasu, /biti/ kao ledenica, /biti/ kao žeravica, draga kao padišah, žena kao djevojka, jasno kao dan; b) frazeme-sintagme: kap vode, desna ruka, živi oganj, i c) frazemi-rečenice ili frazemi obraćanja: živ ne bio u majke, žalosna mi majka, oba ti svijeta. (Mahmutović Rakovac 2011: 28)

tekst	frazem i značenje
Iz kamena vatra sijeva (Ah, moj Aljo, crne oči)	> sijevati vatra – biti što jako, silno
Ljuto kune skoro dovedena (Akšam pade, jacija se sprema)	> (ljuto) kleti koga – biti jako bijesan na koga, proklinjati
Dala bih mu srce iz njedara (Crven fesić)	> dati srce – zavoljeti, zaljubiti se
Ne htje bega, ne begeniše ga (Čudila se aman)	> ne begenisati koga – ne voljeti koga
Svaka riječ hiljadu dukata (Čudna jada od Mostara grada)	> (biti) riječ hiljadu dukata – biti šutljiv / biti mudar, pametan, ne razmetati se pričom
Gledali se tri godine dana (Gledali se Mujo i Nizama)	> gledati se s kime – ašikovati, udvarati se kome
Nit je vid'lo ni sunca, ni mjeseca (Lijepa li je u Alije ljubja)	> ne vidjeti ni sunca ni mjeseca – biti zatvoran, izolovan, živjeti u neznanju
A djevojče živa žeravica (Kladilo se momče i djevojče)	> biti žeravica – biti veoma temperamentan, vatren, razigran
Nigdje zore, ni bijelog dan, ni zorice da pomoli lice (Nigdje zore, ni bijelog dana)	> pomoliti lice – pokazati se
Ja ga dvorim devet godin dana (Mošćanice, vodo plemenita)	> dvoriti koga – služiti koga
Uzaludu vremena ne trati (Mila mati, šalji me na vodu)	> tratiti vrijeme – dangubiti, bespotrebno što raditi

Etnopop

Etnomuzikolog Vanja Muhović (2011: 84), ističe termin *world music* kojim označava novi žanr koji je nastao kao posljedica fuzije između folklorne muzike i savremenih muzičkih pravaca u nekoliko zadnjih decenija XX st. Postoje i drugi nazivi za world music kao što su worldbeat, New Age, sono mondiale i musique métisse (hibridna muzika). Muhović ovdje svrstava novi zvuk sevdalinke koji se drastično razlikuje od onog ranijeg iz XVIII ili XIX st. odnosno obliku sevdalinke u izvedbi sazlija. Također, ovdje se ubrajaju interpretacije i tekstovi izvođača Bože Vreće koji pravi izraz u dijalogiziranju između sevdalinke i popularne muzike.

tekst	frazem i značenje
Dragi / ja bez tebe nemam gdje / kome se duša prodaje / bez tvoje ljubavi (Vreće, 2018. Dragi)	> prodati dušu

Folk muzika

Termin *folk muzika* obuhvata različite muzičke žanrove, od narodne tradicijske muzike koja se prenosila usmenim putem, preko novokomponovane muzike pa sve do sveprisutnijeg i

medijski najekspoziranijeg turbo folka. Narodna muzika je ona u kojoj je prisutna tradicija, naslijeđe, istorija jednog naroda, u kojoj je prisutna snažna emocija što se oslikava u njenom tekstu. Zvanično, narodna muzika u Bosni i Hercegovini, ali i Srbiji, Makedoniji, Kosovu, mješavina je raznih balkanskih utjecaja, u kojoj se susreću najrazličitiji motivi i žanrov i čiji se tekstovi prenose od davnina usmenim putem. U te pjesme, prema određenim klasifikacijama, spadaju i sevdalinke, koje smo ipak za potrebe ovoga rada obradili zasebno.

Pod pritiskom popularne muzike, muzički narodni izraz se natjecao s mnogim drugim interesnim skupinama za publiku, medijsku pažnju i javno financiranje što je dovelo do pojave novih muzičkih pravaca koje mnogi i dalje pogrešno nazivaju narodnom muzikom.

Pojam *novokomponovana muzika* označava narodnu muziku koja se pojavljuje tokom '60-ih godina i predstavlja korak naprijed u odnosu na sve prethodno narodno stvaralaštvo. Novokomponovana narodna muzika je izgradila svoje temelje na elementima narodne muzike, iz originalnog konteksta tradicijske kulture balkanskih naroda uz utjecaje novih, savremenih elemenata što je uvjetovalo njenu preobliku u žanr koji sublimira tradicijsko i savremeno na nezgrapčan i neskladan, ali vrlo životan način. (Zlatanović-Cvetković 2011: 167–171)

Tekstovi takvih pjesama, nastali kao sinkretizam različitih utjecaja, najviše pučkih, imaju odlike frazeologiziranja:

tekst	frazem i značenje
Danju – noću, noću – danju / Zbog ljubavi patim ja (Isović, 1979. Da zna zora)	> danju – noću / dan i noć - neprestano, bez prestanka
Ne znam koliko grijeha / Na moju dušu se / Zbog tebe piše/ (Begović, 2004. A je li malo izvini, Taman potaman)	> pisati na dušu - imati na savjesti
Jer svaka suza košta / A tvoja posebno (Begović, 2004. A je li malo izvini, Taman potaman)	> koštati suza koga – biti kažnjen zbog nečije tuge
Nema te da dodjes, da vidis gdje sam / Kako su mi ruke vezali (Begović, 2004. Ako ipak dođeš da me vidiš, Taman potaman)	> vezati ruke – biti sputan, onespособljen
Ne htjede car pristanak dati / Sruši mi nade sve (Bešlić, 1993. Jače od okova)	> srušiti (nekome) nade - obeshrabriti
Sto puta si zamnom prosula vode / Al' uzalud ja ti nikud ne ode (Bešlić, Crna ruža, U ime ljubavi, 2000)	> prosuti vode za kim – poželjeti sreću, dobitak
Ne budi mi nadu / Što u srce dira (Bešlić, 1979. Ne budi mi nadu, Ne budi mi nadu)	> Dirati u srce – izazvati emocije, raznježiti
Ako nam sudjeno nije / Sve je lako propalo Putevi nam se razilaze / Uspomena jos je ostalo (Muslimović, 1989. Suđeno nam nije)	> Ne biti suđeno - ne biti namijenjeno > Razići se putevi – razdvojiti se, ići svako na svoju stranu

Danas se za *turbofolk* može reći da je jedan od dominantnijih muzičkih žanrova i da zauzima značajan dio medijskoga prostora. Nastao je kao produkt mješavine

novokomponovane muzike i brzih modernih zvukova uz često trivijalne tekstove koji su prepuni frazema. Istraživanje izvršeno za potrebe ovoga rada je pokazalo da je malo i pjevača i ekstremnih turbofolk pjesama s bosanskohercegovačkog muzičkog prostora, u odnosu na one kakve dolaze iz Srbije (Alkohola poplava / A ja sam još na nogama, U dara u glavu ko šampanjac / Njeno malo, glatko crno koleno, **Žena zmija**, sedi za šankom / Pije svoj viski s' ledom, igra se vatrom...).

tekst	frazem i značenje
Znam da će prekasno biti / kada pod kožu mi udješ (Bajrami, Ostrvo tuge, 2007)	> ući pod kožu – naviknuti se, zavoljeti
I sebe najmanje dajem / I kad mi je najviše stalo (Bajrami, Ostrvo tuge, 2007)	> dati sebe – sav se dati, predati

Frazeologiziranje u modernoj muzici

Pod pojmom moderna muzika, danas se na terenu Bosne i Hercegovine shvataju: rock, pop, hip-hop ili rap i trap, pa je u nastavku rada riječ o njihovom postanku, adaptaciji i adaptaciji na domaćem terenu, i načinima njihova frazeološkoga projiciranja.

Rock

Postanak rok-muzike vezuje se za polovinu XX stoljeća i rasističko ugnjetavanje stanovništva na jugu Sjedinjenih Američkih Država. Rok je definiran američkim fenomenom, međutim, početkom 1960-ih javlja se autentičan vid ovoga žanra, kao britanska popularna narodna i nacionalna muzika, a ne regionalni, manjinski muzički izričaj kakav je bio slučaj u Americi. Korijeni novoga muzičkog izraza nastali su spontanim revoltom mlade radničke klase protiv britanskoga buržuskog društva. „Preduvjeti toga revolta bili su ekonomski, a posljedice kulturne – između ostalog i glazbene. Kad su određeni ciljevi postignuti, glazba koja je artikulirala pobunu postala je isprazna, izgubila je svoj početni smisao. Međutim, to nije zaustavilo daljnji razvoj te glazbe kao medija kroz koji se izražava otpor određenim političkim stanjima i nametnutim normama življenja.“ (Krnić 2006: 1145) U ovakvome određenju nastajali su tekstovi i izvedbe grupe Zabranjeno pušenje. Album *Das ist Walter* (1984) je sublimirao energiju i želje cijele generacije mladih u bivšoj Jugoslaviji. Njegujući narodni izraz, po očekivanju, njihovi tekstovi potvrđuju dosta narodnoga, frazeološkoga.

pjesma Zenica blues	frazem i značenje
Tužna je moja sudbina ženu mi krećo Hakija krećo Hakija, <u>presudila mu čakija</u>	> nekome presuditi čakijom – ubiti nekoga
ne razumijež ti to, druže sudija <u>Džaba ja to tebi pričam</u>	> džaba nekome pričati – ne izazvati određenu reakciju kod sagovornika
Zenico, mrzim svaki kamen tvoj zbog tebe ja mrzim život svoj ko preživi dvan'est godina u KP domu Zenica	

<u>taj je pravi hadžija</u>	> biti (pravi) hadžija – biti glavni, prvi, poseban, onaj koji služi za primjer
Raduje me jedna istina iz KP doma vратиću se ja ali Hakija nikad neće sa Bara sa Bara <u>se niko ne vraća</u>	> odakle se niko ne vraća – 1. groblje 2. drugi / onaj / zagrobni / vječni svijet

Pop

Riječ *popularnost* dolazi od latinskoga *popularis* što znači narodni, pučki, koji voli narod, domaći (Žepić 1985: 198), pa bi sintagma *popularna muzika* označavala stil muzike koji je prihvaćen od velikoga broja ljudi. Skraćeni naziv za popularnu muziku je *pop*, a kako je polovinom XX stoljeća, u Americi i Britaniji, rok uživao apsolutnu popularnost, do raskola ovih dvaju žanrova doći će u šezdesetim i sedamdesetim godinama istoga stoljeća. Pop je stupio u ambivalentan odnos prema rokerskome napadačkom, zvučnom i tekstualnom, prezentiranju i projiciranju (vrlo često društveno angažiranome kritiziranju), definirajući vlastiti stil sa tzv. zvučnim zidom, sofisticiranim zvukom i, uglavnom, ljubavnom tematikom. Ipak, u Evropi, a naročito Velikoj Britaniji, skoro do kraja XX stoljeća dolazi do dijalogiziranja ovih muzičkih stilova, pa se svjetski poznati izvođači The Beatles, The Rolling Stones ili ABBA, etiketiraju pop-rok muzikom. Tek sa pojavom prepoznatljivoga elektronskog zvuka, radija, televizije, MTV-a, video-spotova, i poglavito s pojavom Michael Jacksona i Madonne, pop-muzika se izdvaja iz rok-muzike i definira zasebnom disciplinom.

Kako je novi muzički stil postao simbol njegovanja lirskih obilježja, u tekstovima su često infiltrirani frazemi, koji su odgovarali iz više razloga: zbog relativnoga ograničenja u stihovima, frazemska, jezički ekonomična *pars pro toto* forma, definirala se idealnom u opisivanju osjećanja, pružala je poantni i iskustveni karakter tekstu, i podsticala je brže pamćenje stihova.

tekst	frazem i značenje
Ti si <u>mimo svijeta</u> , Tebi svašta smeta, <u>Svakoj čorbi si mirođija</u> ... (Čolić 2000. <i>Idem da odmorim</i>)	> biti mimo svijeta – biti drugačiji, poseban > biti svakoj čorbi mirođija – miješati se u sve, nazočiti svemu
<u>i ne opra rijeka</u> koliko si grijeha učinila meni ti, <u>prosta ti duša</u> . Ref. Budi mi sestra, sad sam u krizi. Za drugo noćas nismo ni ti ni ja, a sutra opet <u>za srce ugriži</u> , (Čolić 1997. <i>Samo kad mi kažeš ljubav</i>)	> ne opra nekog rijeka – ne moći se opravdati, naći se u velikoj sramoti ili grijehu > prosta duša nekome – uzalud imati dušu, biti bezobziran > nekoga za srce ugriži – učiniti nekome zlo
Reći će opet je popio Vidi ga <u>kako se ubio</u> Opet je <u>vrata poljubio</u> (Čolić 2000. <i>Noć mi te duguje</i>)	> ubiti se – opiti se prekomjerno > poljubiti vrata – naići na zatvorena vrata, odbijenicu, zaprjeku, uzalud dolaziti

Hip-hop / rap

Hip-hop ili rep je muzički pravac koji je nastao sredinom XX stoljeća, kao izraz nezadovoljstva u njujorškome Južnom Bronksu, koji je desetljećima bio uglavnom rasistički geto, naseljen uglavnom zapadnoindijskim, karipskim i kubanskim imigrantima. Moderni hip-hop, vjerojatno, počinje 1979. godine stihovima pjesme *Rapper's Delight*: „I said a hip hop / Hippie to the hippie / The hip, hip a hop, / and you don't stop, a rock it out“, grupe Sugarhill Gang. U Bosni i Hercegovini, bliskoznačan pravac, stiliziran imenom FmJam, je pokrenut u Tuzli krajem XX stoljeća. U novome pravcu su se istakli Edo Maajka i Frenkie, a danas i sastav Dubioza kolektiv. Njihova aktuelnost je ostvarila prostor u ovome radu, a frazeološka zasićenost njihovih tekstova ostvarila je podesnost za lingvističku analizu. Također, hip-hop tekstove karakterišu dugi nepravilni stihovi, koji ponekad daju osjećaj nabacnosti i pretjeranoga kolažiranja. U nastavku slijedi dio teksta pjesme *Kažu* (Dubioza kolektiv), u kojoj je prepoznata prilična zasićenost frazema:

pjesma <i>Kažu</i>	frazem i značenje
Kažu da je Bosna samo država za rođaka i da smo na vrhu liste po <u>odlivu mozaka</u>	> <i>odljev mozgova</i> – odlazak <i>mladih</i>
Kažu opet Iran pravi nuklearne bombe žvaka čisti zube, al' izvaljuje plombe Kažu <u>što je babi milo to joj se i snilo</u>	> <i>što je babi milo, to joj se i snilo</i> – kad neko nešto jako želi i to spomene
Kažu na Jamajci gandžu prodaju na kilo Kažu nemoj vode vruć, kod nas <u>propuh ubija</u> igrali smo dobro ali zaj*b'o nas sudija	> <i>propuh ubija koga</i> – biti na propuhu
Kažu da je alkohol zdraviji od trave kažu ako nemas stav odma' ti ga stave Kažu da su <u>plavke gluplje</u> nego crнке i brinete i da okus bude bolji s kašikom Vegete	> <i>biti plavuša</i> – biti priglupa, smotana ženska osoba
Kažu neće nikad prestat' <u>glave da nam pune</u>	> <i>puniti glavu kome</i> – opteretiti koga lošim mislima
Sve <u>dok je ovaca neće falit' vune</u>	< <i>dok je ovaca neće falit vune</i> – dok je naivnih bit će i iskorištenih
Kažu <u>spale su nam gaće, zagrizli smo udice</u>	> <i>padaju kome gaće od straha</i> – biti uplašen > <i>zagristi udicu / mamac</i> – povjerovati praznim obećanjima
<u>Glave nam u pijesku</u> , nezasticene gu*ice Ref.: Od Vatikana do Irana Kao da smo juče <u>pali s grana</u> Od Vatikana do Irana <u>majmunu je dovoljna banana</u>	> <i>imati glavu u pijesku</i> – ignorisati istinu > <i>pasti s grane</i> – biti naivan, neiskusn > <i>majmunu je dosta banana</i> – olako zadovoljiti koga

Trap

Činjenica da se masa, a naročito mladi, povode za muzikom, uzrokuje da se ovaj žanr, a prevashodno vokalna muzika, često nalazi u fokusu ispitivanja, ocjenjivanja i vrednovanja.

Razlog tome počiva u jasnoj devijaciji afektivnoga reagovanja na muziku. Poređenja se prave shodno teoriji muzičkih preferencija (LeBlanc 1981; Rentfrow i Gosling 2003), i pri tome se tekstovi većega dijela popularne muzike etiketiraju supkulturom. S obzirom na savremene medijske informacije i broj pregleda koji je važan pokazatelj općenite popularnosti videozapisa, općenito na Internetu a naročito na Youtube (Google Inc.) mrežnoj stranici koja je po posjećenosti treća mrežna stranica na svijetu, najaktivniji muzički žanr u Bosni i Hercegovini i regionu jeste trap, te njegovi izvođači Jala brat i Buba Corelli.

U radu *Reality of Trap: Trap Music and its Emancipatory Potential*, Jernej Kaluža ističe da je trap kao vrsta rap muzike nastao devedesetih godina prošloga stoljeća, na jugu Sjedinjenih Američkih Država, kao vrsta južnjačkoga repa stiliziranog imena *Dirty South*, da se interes za ovu muziku intenzivirao nakon 2012. godine, s porastom internetskoga pretraživanja tog pojma, i da je svojom specifičnom mješavinom hedonizma i nihilizma, postao muzika našega vremena koja se prema mišljenju zagovornika elitne umjetnosti smatra trivijalnom, nejasnom, estetski nekvalitetnom i proizvedenom isključivo radi stjecanja profita. (usp. Kaluža 2018)

Tekstovi trap muzike stvaraju osjećaj nabacnosti sadržaja, a njihovi autori ističu da tekstovi prate potrebe mladih za novim i informacijama, da podupiru njihov bijeg od klišeja i ustaljenih metaforizacija, i da slijede tehnološki napredak. Ipak, ostaju dosljedni posudbi frazemske građe.

tekst	frazem
Sve što htjela je da je vozi bembara crna u gradu nemara među vukovima k'o srna	> biti među vukovima – biti u opasnom okruženju > biti kao srna – biti naivan, plah, neiskusan
oko nas su braća i to najjača a ti jača mačka od svake druge (Jala brat, Buba Corelli, Rasta 2018. <i>Benga po snijegu</i>)	> biti mačka – biti lijepa, dotjerana, atraktivna žena
Mala je bom-bom-bom-bom <i>bomba</i> (Jala brat 2017. <i>Bad</i>)	> biti bomba – biti lijepa, dotjerana, atraktivna žena

Filmska muzika

Zaseban muzički žanr predstavlja filmska muzika. Krajem dvadesetih godina prošloga stoljeća, počeli su se prikazivati prvi zvučni filmovi, i od tada se filmska muzika počela brzo razvijati, od nasumične i nestandardizirane, kakva je pratila nijeme filmove ranoga razdoblja, preko pažljivo skladane, standardizirane i funkcionalne, do tematski vezane, smislene vokalno-instrumentalne filmske muzike današnjice. U ovome muzičkome vidu zrcale se elementi savremene popularne glazbe, ali kako bi se ostvario doprinos fankiji samoga filma, u muzički tekst se često infiltriraju značajke narodnoga jezika, pa tako i frazemi.

tekst	frazem
Što se nizu moji dani kao biseri, kao biseri, jer na kraju puta moga stojiš samo ti stojiš samo ti (Žalica 2003. <i>Gori vatra</i>)	> biti na kraju puta – biti na kraju nečega, najčešće života
je li nova mladost ludost ili starost? (Šukalo, Šaran, Kurt, 2007. <i>Lud, zbunjen, normalan</i>)	> nova mladost – starije životno doba, frazem ima i dozu ironije

O semantičkim vrijednostima frazema u muzičkim tekstovima

Pored uobičajenih značenja kojima se pojačavaju izražajnost i ekspresivnost, frazemi u muzičkim tekstovima razvijaju i specifična značenja, i to: a) kletve, b) blagoslova, c) stigmatiziranja i d) otpora.

a) kletva

Kletve su arhaične narodne govorne tvorevine, a javljaju se u svim oblicima usmene književnosti. Sveprisutne su u tradiciji jer je narod u historiji bio prilično sujevjeran, vjerovao u magijsku moć riječi, pa tako i u moć kletve. Kletva se definira željom za nesrećom, izrečena u afektu, u trenucima bijesa i ljutnje. Najstariji oblik, verbalna kletva, prerastala je i u crnu magiju. Konačan cilj kletve je potpuno ili djelomično neutraliziranje neprijatelja. Prokletstvo počiva na uvjerenju da neakve više sile imaju moć na čovjekom, i da one mogu upravljati njime. Kletve nastaju u trenucima kada se kod govornika stvori primjereno duševno raspoloženje, pa se kune iz osjećaja nemoći, gnjeva, nesreće ili drskosti. (usp. Botica 1995: 120–130) U muzičkim tekstovima, javlja se katarzično djelovanje kletve, kao odgovor na emocionalno nezadovoljstvo u ljubavi ili kao reakcija na društvenu represiju.

tekst	frazem i značenje
Kakav Ahmo, voda ga odnijela, Zbog njega sam, Bino, oboljela (sevdalinka <i>Čudna jada od Mostara grada</i>) Ao nono bijela, voda te odnijela (Čolić 2003. <i>Ao nono bijela</i>)	> neka voda (nekog) odnese – otkloniti štetu, riješiti se opasnosti
Crko svak ko u Bosnu bocka (Merlin 2004. <i>Burek</i>)	> neka (neko) crkne – umrijeti u mukama

b) blagoslovi

Blagoslovi su arhaične narodne tvorevine, utvrđene strukture, u *pars pro toto* formi, koje su povezuju s Bogom, božanstvima, svecima ili ukratko višim božanskim silama. Pozivaju se više sile da pomognu čovjeku u njegovoj nakani. Blagoslov se daje uzosjećaj sreće, duevne ponoći, altruizma i najčešće se koristi kao zahvalnost prema nekome ko je učinio dobro djelo. (Botica 1995: 130)

tekst	frazem i značenje
Dabogda, kćeri da, dragi Allah sreću da al' su blizu vrata taksirata (Dino Merlin, Hari Varešanović 2008. <i>Dabogda</i>)	> dati Allah sreću – imati Allahov, Božiji blagoslov > biti blizu taksirata – biti pred neposrednom nesrećom, zlom, nevoljom

c) stigma

U nekim, a naročito hip-hip tekstovima, jezik prestaje biti politički korektan i postaje seksistički, rasistički itd., te se učestalo koriste pejorativne lekseme za pripadnike određenih nacija, etničkih i seksualnih manjina, općenito za pripadnike marginaliziranih grupa (usp. Šehović 2014: 195), što potvrđuju primjeri:

tekst	frazem i značenje
...doš'o Edo! Ljudi, zarađuje pare!	
J*bem mu mater, <i>balijander!</i> (Edo Maajka 2006. <i>Moj cijeli život</i>) sve veliki muslimani ustvari male balije (Frenkie 2007. <i>Beton Bosne</i>)	> biti balija – biti neotesanac, neobrazovan, sirov (pogrdno)
nemoj da te Bošnjo smota ko burek (Frenkie 2012. <i>Napaćeni Bošnjo</i>)	> biti Bošnjo – Bošnjak, Bosanac (pogrdno)
cijeli klub se smijo i ispovraćanu te gled'o, a ti me ljubila u čelo, jer sam tvoj Bosančero (Edo Maajka 2006. <i>To mora da je ljubav</i>)	> biti Bosančero - Bosanac (pogrdno)
Fejkeri napadaju fejkere, svi pljuju šminkere, glume niggere (Edo Maajka 2004. <i>Klišé</i>)	> biti niger – crnac (pogrdno)
Nemoj se bojat', nisam peder (Edo Maajka 2004. <i>Kidanje veza</i>) Il' uvale ti pederi na rimu cenzuru k'o flaster na usta (Edo Maajka 2004. <i>Cenzura</i>)	> biti peder – homoseksualac (pogrdno)
u Saraj'vo sam te posl'o misleći da nema Vlaha (Helem nejse, Marko Louis 2019. <i>Kabadahija</i>)	> biti Vlah – pravoslavac (pogrdno)

d) simbolika otpora

Glavna obilježja hip-hopa jesu njihovi društveno angažirani tekstovi i razgovorna leksika koja izlazi van okvira norme, a nju u prvome redu čine brojni žargonizmi, vulgarizmi i psovke, npr.:

tekst	frazem i značenje
Ova država je u k***u odavde treba da se selim... i upućaću ona tri majmuna što nose odijela (Frenkie, Edo Maajka 2005, <i>Hajmo ih rušit'</i>)	> biti u k***u – biti u neprilici, u lošoj situaciji > biti majmun – biti neotesan, nevaspitan, loš (pogrdno)

Metatekstualna pozicija frazema u muzičkome stvarlaštvu

Naslov čini jednu od jakih pozicija teksta, pod okriljem tekstualne lingvistike. Naslovi su svojevrsna smisaona i stilistička čvorišta teksta, mjesta koja su po svojoj poziciji u tekstu i po svojoj formuli izuzetno značajna za razumijevanje teksta (usp. Katnić-Bakaršić 1999: 97). Naslov čini skup elemenata koji karakteriziraju djelo u pogledu njegovoga sadržaja. On je riječ ili rečenica koja se nalazi na početku, prvoj odnosno naslovnoj stranici djela te tako određuje ili označava njegov sadržaj. Naslovom autor artikulira svoju sintetsku snagu, najsažetije prezentira svoj rad tj. ono o čemu želi progovoriti. Analizirajući nazive pjesama i albuma izvođača u Bosni i Hercegovini, došlo se do zaključka o izrazitoj frekvenciji frazemske jedinice ili njihovih varijanti u istima. Zbog frazemske *pars pro toto* forme, ovakav postupak je očekivan. Ovakav postupak ujedno potvrđuje ostvarenost u narodnome jeziku, odnosno intenciju čuvanja narodnoga blaga. To je jasno u primjerima koji slijede: *Živiš u oblacima* (Čolić 1977) < živjeti u oblacima – živjeti u nestvarnom svijetu, gubiti kontakt sa stvarnošću; *Guzonjin sin* (Zabranjeno pušenje 1989) < biti guzonjin sin – biti sin superiornoga, prvaka, moćnika; *Bos ili hadžija* (Zabranjeno pušenje 1987) < biti hadžija – biti prvi u nečemu, *Um klade valja* (Dubioza kolektiv 2010) < um caruje snaga klade valja – imati prednost mudri i

pametni, No sikiriki (Edo Maajka 2004) < no sikiriki – biti bez brige, *Crème de la crème* (Frenkie 2012) krem de la krem – najbolje od svega, itd.

Regresivno frazeologiziranje

Analizom u ovome radu utvrđena je izrazita frekventnost frazeološke građe u tekstovima duhovne, folklorne ili moderne muzike, budući da su frazemske jedinice kao pojačivači teksta, prijemčive, čak poželjne, u tekstovima ovoga tipa. Ipak, analizom se došlo i do frazeološke građe koja je nastala u obrnutome slijedu, odnosno frazeoloških jedinica koje su u narodni jezik dospjele iz muzičkih tekstova, npr. *bolje biti pijan nego star* (Plavi orkestar, 1985), *je l' Saraj'vo gdje je nekad bilo?* (Dino Merlin, 1989). U kontekstu sveprisutnosti u jezičkoj praksi, govori primjer govora zastupnika (Dž. Đ.) u Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine (juli, 2017), koji je, replicirajući premijeru (F. N.) na ekonomski napredak Federacije u prvoj polovini 2017. godine, rekao: „Stiče se dojam da su u Bosni *kuće od čokolade i prozori od marmelade*, odnosno sveukupno da je *život u Bosni kao Švicarska – skoro pa savršen*.“ Dakle, citiranje Branka Kockice i Dine Merlina, u političkome diskursu, administrativnome stilu koji bi trebao biti izravan, direktan, u odsustvu estetske funkcije i ekspresivnosti.

Zaključak

U radu autorice utvrđuju prisutnost frazema u svim muzičkim žanrovima, i to: duhovnoj muzici (litarijama, ilahijama, kasidama), folklornoj muzici ili etnopopu (sedalinkama, pjesmama sazlija i guslara), u modernim žanrovima (pop, rok, folk, hip-hop / rep, trep) i filmskoj muzici. Pri tome, potvrđeni su sljedeći frazemski oblici: ustaljeni frazem, frazemka varijanta, frazemski antonim, frazemska polusloženica, frazemski neologizam, poslovični frazem, *općeeuropski* i poredbeni frazem, frazemski binomijal i trinomijal. Definirane su sljedeće funkcije frazeoloških izraza u muzičkim tekstovima: frazemska koncizna forma odnosno frazemi postaju prečice u razmišljanju i sporazumijevanju, pružaju poantni i iskustveni karakter tekstu, frazemska estetska vrijednost doprinosi stilistici teksta, frazemi ubrzavaju proizvodnju i razumijevanje, ostvaruju sponu s narodnim jezikom i time doprinose falciji teksta, podstiču brže pamćenje teksta, te se definiraju kao mnemonički alati u muzičkim tekstovima. Pored uobičajenih značenja kojima se pojačavaju izražajnost i ekspresivnost, autorice ističu da frazemi u muzičkim tekstovima razvijaju i specifična značenja, i to: kletve, blagoslova, stigmatiziranja i otpora. Kontekstualno autorice sugeriraju mogućnost proširivanja muzičkih programa uvođenjem popularne muzike i muzike svijeta u nastavne planove i programe osnovnoga i srednjoškolskoga obrazovanja, kako bi se ista bolje opažala, prihvatala i vrednovala.

Izvori

- Bajrami, Selma. 2007. *Ostrvo tuge*
Bajrami, Selma. 2007. *Ostrvo tuge*
Begović, Enes. 2004. *A je li malo izvini*
Begović, Enes. 2004. *Ako ipak dođeš da me vidiš*
Berović, Maya. 2018. *Neka stvar*
Bešlić, Halid. 1979. *Ne budi mi nadu*
Bešlić, Halid. 1993. *Jače od okova*
Bešlić, Halid. 2000. *Crna ruža*
Čolić, Zdravko. 1977. *Živiš u oblacima*
Čolić, Zdravko. 1997. *Samo kad mi kažeš ljubav*
Čolić, Zdravko. 2000. *Idem da odmorim*
Čolić, Zdravko. 2000. *Noć mi te duguje*
Čolić, Zdravko. 2003. *Ao nono bijela*
Čolić, Zdravko. 2003. *Biti il' ne biti*
Ćurić, Amel. 2013. *Uzmi ili ostavi* Dino
Merlin, Hari Varešanović. 2008. *Dabogda*
Dino Merlin. 2000. *Baška ti*
Dino Merlin. 2004. *Burek*
Dubioza kolektiv. 2010. *Kokuz*
Dubioza kolektiv. 2010. *Um klade valja*
Dubioza kolektiv. 2013. *Kažu*
Edo Maajka. 2004. *Cenzura*
Edo Maajka. 2004. *Kidanje veza*
Edo Maajka. 2004. *Klišé*
Edo Maajka. 2004. *No sikiriki*
Edo Maajka. 2006. *Bomba*
Edo Maajka. 2006. *Moj cijeli život*
Edo Maajka. 2006. *To mora da je ljubav*
Frenkie, Edo Maajka. 2005. *Hajmo ih rušit'*
Frenkie. 2005. *Hajmo ih rušit*
Frenkie. 2007. *Beton Bosne*
Frenkie. 2012. *Crème de la crème*
Frenkie. 2012. *Napaćeni Bošnjó*
Isović, Safet. 1979. *Da zna zora*
Jala brat, Buba Corelli, Rasta. 2018. *Benga po snijegu*
Jala Brat, Buba Corelli. 2016. *Klinka*
Lepa Brena. 1990. *Boli me uvo za sve*
Muslimović, Halid. 1989. *Suđeno nam nije*
Šukalo, Šaran, Kurt. 2007. *Lud, zbunjen, normalan*
Vrećo, Božo. 2018. *Dragi*
Zabranjeno pušenje. 1984. *Zenica blues*
Zabranjeno pušenje. 1984. *Zenica blues*
Zabranjeno pušenje. 1987. *Bos ili hadžija*
Zabranjeno pušenje. 1987. *Bos ili hadžija*
Zabranjeno pušenje. 1989. *Guzonjin sin*
Žalica, Pjer. 2003. *Gori vatra*

Literatura

1. Botica, Stipe. 1995. *Biblija i hrvatska kulturna tradicija*, Zagreb
2. Cvitanović, Marin: (Re)konstrukcija balkanskih identiteta kroz popularnu glazbu, *Migracijske i etničke teme* 25 (2009), 4: 317–335.
3. Devos, Jan. 2007. *The Evolution of Hip-Hop Culture*, Katholieke Hogeschool Zuid-West-Vlaanderen, K.U. Leuven
4. Forman, Murray, Mark Anthony Neal. 2004. *That's The Joint! The Hip-Hop Studies Reader*, Routledge, New York, London
5. Kalajdžija, Alen. 2011. Usmeni kolokati i frazemi u epu Ženidba Smailagića Meha, *Znakovi Vremena* 54, Sarajevo, 221–242.
6. Kaluža, Jernej. 2018. Reality of Trap: Trap Music and its Emancipatory Potential, *IAFOR Journal of Media, Communication & Film*, Volume 5 – Issue 1, 23–41.
7. Kong, Lily (1995). »Popular Music in Geographical Analyses«, *Progress in Human Geography*, god. 19, br. 2, str. 183–198.
8. Koprek, 2008. Glauba kao sredstvo evangelizacije. Razmišljanja o duhovnoj, svetoj i liturgijskoj glazbi, *Obnovljeni život*, vol. 2, 127–137.
9. Kozorog, Miha, Rajko Muršič. 2017. *Sounds of Attraction. Yugoslav and Post-Yugoslav Popular Music*, Ljubljana
10. Krnić, Rašeljka. 2006. O kulturnoj kritici popularne glazbe, *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 15 No. 6, 86, 1127–1149.
11. LeBlanc, A. (1981). Effects of style, tempo and performing medium on children's music preference. *Journal of Research in Music Education*, 29(2), 143–156.
12. Mahmutović Rakovac, Alisa. 2011. Neke sintaktičko-leksičke karakteristike jezika sevdalinke, *Behar* 103, Zagreb, 26–30.
13. Mateić, Josip. 1978. Oporodbenom frazemu u hrvatskom jeziku, *Filologija*, br. 8, 211–217.
14. Menac, Antica. 1978. Neka pitanja u vezi sa klasifikacijom frazeologije, *Filologija*, br. 8, 219–225.
15. Muhović, Vanja. 2011. Sevdalinka i saz u kontekstu world music-a, *Behar* 103, Zagreb, 84–89.
16. Rentfrow, P.J. i Gosling, S.D. (2003). The do re mi's of everyday life: The structure and personality correlates of music preferences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 1236–1256.
17. Ridžal, Hamza. Ilahije između tekije i kafane, *Stav*, 2017. dostupno online: <https://stav.ba/ilahije-između-tekije-i-kafane/>
18. Scholes Percy. 1977. Folk Song, *The Oxford companion to music*, Oxford
19. Tanović, Ilijas. 2000. *Frazeologija bosanskog jezika*, Dom tampe, Zenica
20. Zlatanović-Cvetković, Sanja. 2011. Novokomponovana narodna muzika na liniji tradicijsko savremeno, *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 46, 167–171.
21. Žepić, Milan. 1985. *Latinsko-hrvatski ili srpski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb

PHRASEMS AS CREATIVE EXPRESSION THROUGH MUSIC

Abstract

This paper deals with phrasemes in all music genres, which exist in Bosnia and Herzegovina, for example in: spiritual music, ethnopop, folk music, modern genres (pop, rock, folk, hip-hop / rap, trap) and film music. The authors confirm following phrasemic types: the established phrasem, the phrasemic variant, the phrasemic antonym, the phrasemic compounds, the phrasemic neologism, the proverbial phrase, the common European phrasemes, comparative phrasemes, the phrasemic binomial and trinomial. The authors point out that phrasemes in musical texts also develop specific meanings, such as: curses, blessings, stigmatization and resistance. The aim of this paper is to examine the meaning of phrases (and their variants) in musical texts. In this connection, this paper presents a dialogue with (ethno)musicology, phraseology and psychology.

Keywords: *phrasemes, phraseology, phraseological unit, phrasicon, vocal and vocal-instrumental music, ethnomusic, rock, pop, hip-hop, rap, trap*